

ВІДПОВІДЬ ПРОФЕСОРУ

ANSWER TO THE PROFESSOR

Славік Юрій Володимирович

кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та культурології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: yuriy.slavik@uzhnu.edu.ua

http://orcid.org/0000-0002-5875-8928

Iurii Slavik

Candidate of History, Docent of the Department of the Archaeology, Ethnology and Cultural Studies SHEE
«Uzhhorod National University»

У 2017 році в другому випуску «Наукового вісника Ужгородського університету. Серія: Історія», була опублікована рецензія професора УжНУ О. Мазурка під назвою «Невеселі роздуми над нещодавніми публікаціями» [Мазурок, 2017, с. 166-172], що була присвячена історико-меморіальному виданню «Книга скорботи України: Закарпатська область. Т. 11: Документи і матеріали» (2016 р.) [Книга скорботи України, 2016], а також моїй книзі «Шлях до Аушвіцу: Голокост на Закарпатті», що побачила світ у 2017 р. [Славік, 2017]. З огляду на критичний висновок рецензента відносно обох видань, як автор одного із них, вважаю за потрібне відреагувати на деякі закиди шановного пана професора. Не буду стверджувати, що моє дослідження уникнуло певних неточностей і є ідеальне, але деякі тези виголошені у згаданій рецензії видаються мені дещо емоційними і, як на мене, не мають конструктивного підходу. Відразу зазначу, що з великою повагою ставлюся до постатей О. Мазурка і його сина І. Мазурка, а також їх наукових досягнень, але дозволю собі з ключовими зауваженнями не погодитися.

Головним закидом рецензії пана професора на моє видання є те, що дослідження не носить ніякої новизни і зроблено на недостатньому науковому рівні. Як приклад достойної наукової роботи, професор постійно апелює до праці свого сина І. Мазурка «Правове становище Закарпаття у 1939-1944 рр.» [Мазурок, 2010], яку він в кінці рецензії подає фрагментарно у вигляді передмови, переліку додатків, списку використаних джерел та літератури, а також повністю подає автореферат однойменної кандидатської дисертації автора. Загальна кількість сторінок наукового вісника, зайнятих таким порівнянням, становить 35 сторінок (!) Сама рецензія, при чому, на обидва видання, сягає всього 5 сторінок. Складається враження, що вісник формувала не редакційна колегія, а виключно одна особа, яка на свій розсуд авторитарно включала туди все, що вважала за потрібне. Однак повернемося до зауважень автора рецензії в мою сторону.

На самому початку автор закидає мені, що у вступній частині мною не були дотримані формальні академічні вимоги у вигляді формулювання мети, завдання, предмету та об'єкту дослідження. Зазначу, що дане дослідження в першу чергу було спрямоване на широке коло україномовного читача з метою його знайомства із регіональною (закарпатською) специфікою однієї із найбільших трагедій на українських землях в роки Другої світової війни. Власне в цьому і полягала співпраця між мною та Українським інститутом вивчення Голокосту «Ткума» (м. Дніпро), який видав моє дослідження. Зазначимо, що книга була опублікована в Інтернет мережі і є загальнодоступною для всіх. Тому, відкинувши сухі академічні вимоги, я намагався зробити її доступнішою для пересічного читача. Тим більше, дана монографія не мала на меті подаватися на здобуття наукового ступеня, для чого ці формальні академічні вимоги є обов'язковими. Проте, зауваження автора рецензії сприймаю, хоч і не вважаю їх великим недоліком.

Дивною для мене була позиція пана професора про те, що назви розділів можуть викликати подив у читача, оскільки із них не випливає про який регіон іде мова. Не розумію в чому може бути подив у спостережливого (!) читача, оскільки як і в назві, так і у вступній частині до книги чітко окреслено територіальні межі дослідження. Тому дублювати їх у назвах розділів, як на мене, було недоцільним.

Але повернуся до одного із головних зауважень О. С. Мазурка до моєї книги. Цитую: «Прикро, що Ю. Славік не спромігся показати, що нового він вніс у розробку цієї проблеми. На нашу думку, у своїй книзі він вдається до переказу давно відомих фактів, не пропонуючи нові або суттєво не уточнюючи вже існуючі оцінки дослідників» [Мазурок, 2017, с. 170]. Як на мене, таке судження шановного пана професора є м'яко кажучи суб'єктивним, а його компетентність і обізнаність із історіографією, особливо зарубіжною, даної проблематики є сумнівною. По-перше автор рецензії немає жодних фахових публікацій із історії Голокосту на Закарпатті, а по-друге, коли рецензент пише, що я вдаюся до переказу давно відомих фактів, хочеться просто навести декілька цитат із уже згадуваної праці сина Олега Сергійовича – Ігоря Мазурка, яку мені автор рецензії ставить в приклад. Крім того, апелюю до цього дослідження, оскільки темі становища євреїв Закарпаття роки угорської окупації 1938-1944 рр., автором приділена значна увага. Так от, на сторінці 79 дослідник пише наступне: «Навесні 1944 р. під керуванням державних секретарів внутрішніх справ Л. Ендре і Л. Бакі почалася масова депортація єврейського населення краю у табори та гетто. Розпорядженням бургомістра Ужгорода від 23 квітня 1944 р. УСІХ (виділено мною – ЮС.) євреїв міста відправили у **ТРУДОВІ ТАБОРИ** (виділено мною – ЮС.), а

майно, що залишилося після них, підлягало державному захисту [259, 1]. Наприкінці травня 1944 р. із Мукачева в НЕВІДОМОМУ (виділено мною – Ю.С.) напрямку вивезли 33 тис. євреїв [108, 407]» [Мазурок, 2010, с. 79].

Парадоксальність цієї цитати полягає в тому, що автор на початку стверджує, що навесні 1944 р. євреї краю були депортовані до таборів та гетто, а далі стверджує, що ужгородські та мукачівські євреї чомусь відправлені були до трудових таборів та у невідомому для автора напрямку. Цікаво, що вже в наступному абзаці напрямком депортації для автора вже стає відомим: «...112500 євреїв опинилися спочатку в концтаборах Угорщини – Ніредьгазі, Шарошпотоці, а потім Німеччини – Освенцимі, Дахау, Біркенау, Бухенвальді та багатьох інших» [Мазурок, 2010, с. 79]. Проте, посилаючись на дослідження професора О. Довганича [Довганич, 1999, с. 194-218], яке узагальнено торкається теми Голокосту на Закарпатті, І. Мазурок зовсім не піддає верифікації подану інформацію. Справа в тому, що основна маса закарпатських євреїв була депортована до німецьких таборів не через угорські табори Ніредьгази і Шарошпотока, а через м. Кошіце (сучасна Словаччина), куди направлялися всі ешелони із місцевими євреями, що є загальновідомим фактом у фаховій зарубіжній історіографії, посилань на яку, до речі, у книзі І. Мазурка взагалі немає. Крім того, у випадку цитати про ужгородських євреїв автором допущено кричуща легковажність в роботі з джерелами. Справа в тому, що саме розпорядження ужгородського бургомістра було видане не 23, а 20 квітня, але опубліковане воно було у газеті «Карпаторусській голось» [Карпаторусській голось, 1944, с. 1], на яку посилається І. Мазурок, тільки 23 квітня 1944 р. На момент публікації дане розпорядження активно вже виконувалося, і ужгородських євреїв відправляли не до трудових таборів, як стверджує автор монографії, а концентрували у двох місцевих гетто. На жаль, така неточність у трактуванні джерел і їх верифікації є непоодиноким явищем у книзі І. Мазурка. У цьому розрізі хочеться навести завершальне правильне побажання професора О. Мазурка для молодих науковців, написане ним у рецензії, де він закликає: «...особливо тих, хто досліджує таку «болочку» проблему, як Голокост, так само (як І. Мазурок – Ю.С.) відповідально і ретельно опрацювати джерела, робити свій самостійний внесок у розвиток науки». І справді, важко не погодитись.

Непоодинокими є і повторювання автором певних історіографічних міфів, пов'язаних із історією Голокосту на Закарпатті. У тексті монографії І. Мазурком декілька разів згадується про те, що депортація закарпатських євреїв розпочинається тільки з приходом до влади фашистів в Угорщині. Зокрема, на сторінках 118-119 І. Мазурок пише наступне: «Цілеспрямоване знищення євреїв як окремо взятої нації почалося на Закарпатті тільки після окупації Угорщини Німеччиною навесні 1944 р., з приходом до влади «НІЛАШИСТІВ» (виділено мною – Ю.С.) і кардинальною зміною внутрішньої політики країни» [Мазурок, 2010, с. 118-119]. Все ніби то і правильно, але от тільки так звані «нілашисти» на чолі Ф. Салаші до влади в Угорщині приходять аж у жовтні 1944 р., коли все єврейське населення краю вже було депортоване. Як на мене, професор О. Мазурок як фаховий історик та науковий редактор монографії мав би звернути увагу на такі елементарні речі. Безперечно подані факти не впливають на основні висновки автора у питанні становища закарпатських євреїв в роки угорської окупації і не знижують наукової цінності справді важливого дослідження І. Мазурка. Моя мета цими прикладами показати, що твердження професора О. Мазурок, що я у своєму дослідженні передаю тільки давно відомі факти є м'яко кажучи нелогічним, оскільки як показують цитовані фрагменти книги – не все так давно всім відомо. Єдиний закид в свою сторону, який я приймаю – це те, що історіографічний розділ книги можна було краще розписати і вказати чітко, що ж нового я вніс цим дослідженням у розвиток даної теми. Все ж таки зазначу, що такі напрямки теми становища закарпатських євреїв в роки угорської окупації, як: їх життя у умовах владних обмежень, залучення до примусових робіт, антисемітська пропаганда в крайовій пресі 1939-1944 рр. чи питання відносин євреїв із неєвреями краю, як на мене, набули певного розвитку у моїй монографії. Але як то кажуть: «після бою руками не махають».

Іншим ключовим зауваженням автора рецензії є закид у порушенні (зокрема кричущого, як стверджує О. Мазурок) правил наукового цитування. Мова йде про некоректне цитування мною уже згадуваної монографії сина пана професора – Ігоря Мазурка. Проте, відзначу, тут О. Мазурок вдається до легкої маніпуляції. Стверджуючи про випадки (!) некоректного цитування та вказуючи, що я 9 разів посилався на працю його сина (натякаючи очевидно, що у всіх випадках були допущені неточності), він вважає за потрібне розглянути чомусь тільки один такий приклад, який на його думку є кричущим. На початку О. Мазурок подає обширний фрагмент тексту 116-ої сторінки монографії сина, в якому головним реченням в контексті зауваження шановного рецензента є наступне: «Ідеологічно легітимізуючи цю політику (антиєврейську – Ю. Славік), регентський комісар М. Козма у березні 1939 р. заявив: *«Потрібно заново досягнути визволення русинів від господарського знуцання євреїв»*» [Мазурок, 2010, с. 116].

Для розуміння суті зауваження професора Мазурка цитую частину його рецензії: «далі подаю фрагмент із книги Ю. Славіка, де наявне аналізоване посилання: «Чітке обґрунтування антиєврейської політики влади в регіоні було сформульоване регентським комісаром Підкарпаття М. Козмою, який пояснював це як «...досягнення визволення русинів господарського знуцання євреїв», **що мало свої традиції ще з акції Едмунда Егана початку ХХ ст.** (виділено – О.М.)». Від себе додаю, що посилання на книгу І. Мазурка я поставив після виділеного тексту, в чому власне і полягав основний закид, оскільки такого твердження у книзі І. Мазурка справді немає. В цій частині, зауваження О. Мазурка сприймаю. В даному випадку вийшла помилка, але носить вона виключно технічний характер і не мала на меті викривити текст І. Мазурка. Але це, з мене, як автора книги безперечно не знімає відповідальності.

Проте, відповісти пану професору я хотів би на інший закид, який також пов'язаний із цим моментом моєї книги. Рецензент емоційно стверджує, що: «... сюжет про Е. Егана – це момент істини! Складається

враження, Ю. Славик не зовсім розуміє, **що і як** він досліджує у своїй книзі [Мазурок, 2017, с. 170]. Насправді, я не розумію інше – чому шановний професор вважає, що моє доповнення про принципи угорської антисемітської політики виголошеної М. Козмою у березні 1939 р. не мають причинно-наслідкового зв'язку із акцією Едмунда Егана кінця XIX-початку XX ст.? Для підтвердження своєї позиції подаю мовою оригіналу цитату із програми М. Козми опублікованої в газеті «Русское слово» у вересні 1940 р., коли його було призначено регентським комісаром Підкарпатської території: «Хозяйственные проблемы карпатской территории особенно интересуют меня. Подробно ознакомился я с работой большого друга угорорусского народа Э. Эгана. Улучшения скотоводства, культивирование пастбищ, разведение племенных животных, расширение кооперативов и предоставление работы населению, все это являлось инициативой Эгана, а послѣ его смерти венгерскія правительство его программу дальше продолжали. Правительство и в настоящее время жалеет про этому оправданному пути идти ы все мы должны стараться сь убольшеннымъ темпомъ эту оправданню акцію дальше розвивати» [Русское слово, 1940, с. 3].

Нагадую, що Е. Еган був урядником угорського міністерства сільського господарства, якого у 1897 р. було відправлено на Закарпаття дослідити причини економічного занепаду регіону та бідності більшості місцевого населення. За результатами своїх спостережень, Еганом був поданий звіт угорському уряду про «Економічне становище руських селян в Угорщині», в якому вказувалось, що однією із причин негараздів місцевого населення є зловживання корумпованих місцевих чиновників та спекуляції так званих «крамарів», у фінансовій залежності від яких перебувала значна частина місцевого руського селянства. Під терміном «крамарів», як вважають дослідники, Е. Еган мав на увазі євреїв [Ваків, 2014, с. 138]. Відзначу також, що сам М. Козма був переконаним антисемітом, за час правління якого (1940-1941 рр.) відбувся масштабний перегляд прав закарпатських євреїв на підприємницьку діяльність та перша масова депортація місцевого єврейства з-за межі регіону влітку 1941 р. Тому позицію рецензента про нерозуміння того, що і як я досліджую – не сприймаю. Єдиний огріх, який був справді мною допущений – це некоректне розставлення послідовності, яке, щоправда, аж ніяк не впливає на зміст написаного тексту.

Загалом, я хочу подякувати професору О. Мазурку за таку скрупульозну увагу до моєї праці і за певні справді важливі зауваження та поради. Повторюсь, моя робота не претендує на «наукову безгрішність» і допущені помилки я готовий визнати і в подальшій науковій діяльності не допускати. Як говорить класика – «Не помиляється тільки той, хто нічого не робить». Водночас, ключові претензії професора Мазурка до своєї роботи я не поділяю і причиною цього є ряд представлених фактів викладених у даному матеріалі.

І, насамкінець, хочеться побажати новій редколегії «Наукового вісника УжНУ. Серія: Історія», щоб в фахове видання не стало заручником однієї особи, яка на свій розсуд публікуватиме там все, що вважає за потрібне без колегіального обговорення. Хочеться, щоб вісник вийшов на якісно новий рівень і справді став результатом колективної роботи шановних науковців, які є членами редколегії. Я вірю, що так воно в подальшому і буде.

Список використаних джерел

- Ваків М., 2014. Питання галицьких євреїв-мігрантів в угорській історіографії кінця XIX-початку XX століть, Науковий вісник УжНУ, Серія: Історія, вип. 1 (32), с. 135-146
- Довганич О., 1999. Репресії угорського окупаційного режиму і закарпатський рух опору, Закарпаття під Угорщиною. 1938-1944, В. Маркус, В. Худанич, Ужгород: *Карпати-Гражда*, с. 194-218.
- Карпаторусській голосъ*, 1944, 23 апрѣля, с. 1
- Книга скорботи України: Закарпатська область. Т. 11: Документи і матеріали, 2016. Б.О. Гвардіонов, Д.О. Клопотар, Н.І. Цомпель, Ужгород: *Карпати*, 438 с.
- Мазурок І.О., 2010. Правове становище Закарпаття у 1939-1944 рр., Ужгород: *Карпатська Вежа*, 308 с.
- Мазурок О.С., 2017. Невеселі роздуми над нещодавніми публікаціями, Науковий вісник УжНУ. Серія: Історія, вип. 2 (37), с. 166-172.
- Русское слово*, 1940, 18 сентября, с. 3
- Славик Ю.В., 2017. Шлях до Аушвіцу: Голокост на Закарпатті, Дніпро: *Український інститут вивчення Голокосту «Ткума»*, 156 с.